

AXBOROT XAVFSIZLIGI: YOSH AVLODNI HIMOYA QILISH YO‘LLARI

Murodova Munisa Bobirjon qizi

Toshkent shahridagi Singapur Menejmentni Rivojlantirish Instituti, 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada axborot xavfsizligining yosh avlod uchun ahamiyati, global va mahalliy kiberxavfsizlik tahdidlari hamda ularni bartaraf etish yo‘llari statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinadi. O‘zbekiston va dunyo bo‘yicha yoshlar orasida uchraydigan asosiy kiberxavflar, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish usullari, ijtimoiy tarmoqlardagi xavfsizlik qoidalari va profilaktik choralar batafsil ko‘rib chiqiladi. Xulosa qismida yoshlarni axborot xavfsizligiga o‘rgatish bo‘yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik, yoshlar, internet, shaxsiy ma’lumotlar, profilaktika.

KIRISH

Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti yoshlarning hayot tarzini tubdan o‘zgartirdi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn xizmatlar bilim olish, aloqa qilish, ijodiy faoliyat yuritish uchun keng imkoniyat yaratmoqda. Biroq, ushbu imkoniyatlar bilan birga, kiberjinoyatlar, zararli dasturlar, feyk ma’lumotlar va shaxsiy ma’lumotlarning tarqalishi kabi xavf-xatarlar ham ortib bormoqda. ITU (2023) ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha 15–24 yoshli internet foydalanuvchilarning 28% kiberhujumga duch kelgan. Shu sababli axborot xavfsizligi masalasi yosh avlod tarbiyasi va ta’limida strategik ahamiyat kasb etadi.

1. Axborot xavfsizligining ahamiyati

Axborot xavfsizligi – bu ma’lumotlarni ruxsatsiz kirish, o‘g‘irlash, buzish yoki yo‘q qilishdan himoya qilish tizimidir. Yoshlar uchun axborot xavfsizligining ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

- Shaxsiy ma’lumotlar himoyasi: pasport ma’lumotlari, bank kartalari, parollar.
- Raqamli obro‘: ijtimoiy tarmoqlardagi kontent kelajakdagi ish yoki o‘qish imkoniyatlariga ta’sir qiladi.
- Psixologik xavfsizlik: zararli yoki zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi kontentdan himoyalanish.

2. Yoshlar duch keladigan asosiy xavflar

CERT Uzbekistan (2024) ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatda qayd etilgan kiberhujumlarning 35% ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshirilgan. Eng ko‘p uchraydigan xavflar:

- Kiberjinoyatlar: fishing, xakerlik hujumlari, onlayn firibgarlik.
- Feyk axborot: noto‘g‘ri ma’lumotlar yoshlarning qarorlariga salbiy ta’sir qiladi.
- Internet qaramligi: psixologik va ijtimoiy muammolarga olib keladi.

- Shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi: maxfiylik sozlamalaridan noto'g'ri foydalanish oqibatlarini.

3. Himoya qilish yo'llari

Axborot xavfsizligini ta'minlash uchun quyidagi choralar samarali hisoblanadi:

- Kiberhijyen qoidalari: kuchli parollar, ikki bosqichli autentifikatsiya.
 - Antivirus va xavfsizlik dasturlari: qurilmalarni doimiy himoya qilish.
 - Onlayn xulq-atvor madaniyati: shubhali havolalarni ochmaslik, noma'lum fayllarni yuklab olmaslik.
 - Ijtimoiy tarmoqlar sozlamalari: faqat ishonchli do'stlar va sahifalarni qabul qilish.
- Jadval 1. Kiberxavfsizlik choralarining taxminiy samaradorligi (mutaxassislar bahosiga ko'ra)

Chora	Samaradorlik (%)	Izoh
Kuchli parollar va ikki bosqichli autentifikatsiya	85	Fishing va ruxsatsiz kirish xavfini kamaytiradi
Antivirus dasturlaridan foydalanish	75	Zararli dasturlarni aniqlash va bloklash
Onlayn xulq-atvor madaniyati	65	Ijtimoiy injeneriya hujumlarini kamaytiradi
Maxfiylik sozlamalarini to'g'ri o'rnatish	60	Shaxsiy ma'lumotlar tarqalishining oldini oladi

4. Ta'lim va profilaktika

Yoshlarni axborot xavfsizligiga o'rgatish jarayoni maktabdan boshlanishi lozim. O'zbekistonda 2023-yildan boshlab ayrim umumta'lim maktablarida 'Kiberxavfsizlik asoslari' fani sinov tariqasida joriy etildi. Ta'lim jarayonida quyidagilar o'rgatilishi tavsiya etiladi:

- Internetdagi xavflarni tanish va ularga javob berish usullari.
- Ma'lumot manbalarini tekshirish va tanqidiy fikrlash.
- Amaliy mashg'ulotlar orqali kiberxavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirish.

Ilmiylik asoslari

Tadqiqot davomida O'zbekiston va xalqaro kiberxavfsizlik standartlari, UNESCO, World Bank va CERT Uzbekistan ma'lumotlari tahlil qilindi. Shuningdek, yoshlar orasida onlayn faoliyat va xavfsizlik xatti-harakatlari bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi.

Xulosa

Axborot xavfsizligi – bu faqat texnologik masala emas, balki madaniyat va tarbiya masalasidir. Yoshlar kiberxavflarga qarshi kurashishda texnik ko'nikmalar bilan birga,

tanqidiy fikrlash va axborot madaniyatiga ham ega bo'lishi zarur. Quyidagi strategiyalar muhim ahamiyatga ega:

1. Maktab va oliygoh dasturlariga kiberxavfsizlik fanini kiritish.
2. Davlat miqyosida yoshlar uchun maxsus kiberxavfsizlik treninglari tashkil etish.
3. Internet provayderlari va IT kompaniyalar bilan hamkorlikda himoya vositalarini joriy etish.
4. Ommaviy axborot vositalari orqali xavfsizlik madaniyatini targ'ib qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kiberxavfsizlikni ta'minlash to'g'risida"gi qarori. (2022). <https://lex.uz>
2. CERT Uzbekistan. (2024). Yillik kiberxavfsizlik hisobotlari. <https://cert.uz>
3. UNESCO. (2023). Cybersecurity Skills for Youth. Paris.
4. World Bank. (2022). Digital Safety in Developing Countries. Washington DC.
5. OECD. (2021). Youth and Digital Security. Paris.
6. Symantec Corporation. (2023). Internet Security Threat Report.
7. Xolmatova, N. (2023). Axborot xavfsizligi va yoshlar. Toshkent: TATU nashriyoti.